

Erfgoed

Afgelopen zaterdag werd in Rotterdam ter nagedachtenis aan dr. W. Drees, die een jaar geleden overleed, een klein symposium belegd over "het erfgoed van Drees". Dit onderwerp is om meer dan één reden interessant. Ten eerste zijn in de naoorlogse jaren, toen Drees minister van Sociale Zaken en premier was, de grondslagen gelegd van onze 'gemengde economie', waarin overheid en sociale partners in gezamenlijk overleg de hoofdlijnen van het sociaal-economische beleid uitzetten. Hoe liggen de verhoudingen nu? Is dit overlegmodel nog bruikbaar? Ten tweede staat Drees in de herinnering van zeer velen gegrift als de grondlegger van ons stelsel van sociale zekerheid. Dit stelsel heeft het in de laatste twee kabinetperiodes zwaar te verduren gehad. Hoe moet het nu verder, nu het economisch gezien weer beter gaat? Ten slotte krijgt de herinnering aan Drees nog een bijzonder accent omdat de PvdA in de startblokken staat om weer te gaan regeren. Het was Drees die de toenmalige SDAP, na jaren van vruchteloze oppositie, naar regeringsverantwoordelijkheid leidde en die leiding gaf aan coalitiekabinetten die steunden op een brede basis in de volksvertegenwoordiging. Wat was het bijzondere van de manier waarop Drees leiding gaf en wat kan daarvan nu nog van betekenis zijn? Deze vragen zijn uitermate actueel nu de politieke partijen hun programma's voor de jaren negentig uitzetten. In drie artikelen in deze *ESB* – tevens de inleidingen voor het Drees-symposium – wordt dieper op het erfgoed van de grote staatsman ingegaan.

Kort na de bevrijding erkende Drees als minister van Sociale Zaken de Stichting van de Arbeid, waaraan hij in de oorlog al had gewerkt, als officieel adviesorgaan van de regering. De Stichting vormde, samen met de later opgerichte Sociaal-Economische Raad, een van de pijlers van de nieuwe economische orde die in de plaats kwam van het vooroorlogse liberaal-kapitalisme. De 'gemengde economie' baseerde zich op een nauw samenspel tussen overheid en sociale partners bij het uitzetten van de hoofdlijnen van het sociaal-economische beleid. Die constellatie is in beginsel nog steeds intact, zij het dat de aard van het overleg is veranderd en dat de machtsbalans voortdurend is verschoven. In de jaren zestig en zeventig nam de invloed van de overheid op het economische proces sterk toe, terwijl de werkgevers hun macht zagen afbrokkelen. In de jaren tachtig moest de overheid ruimte maken voor de markt en werden de werknemers ten gevolge van de hoge werkloosheid sterk in de verdediging gedrukt. Volgens Quené in deze *ESB* is het dieptepunt in de invloed van overheid en politiek op de maatschappelijke en economische ontwikkeling echter al weer gepasseerd en ontstaat er bovendien weer meer evenwicht in de machtsverhouding tussen werkgevers en werknemers. Hij sluit niet uit dat er voor de komende jaren centrale afspraken tot stand komen die kunnen bijdragen tot economische groei en tot het uitbannen van werkloosheid en armoede. Dat doet denken aan de hoogtijdagen van de SER in de jaren vijftig, maar Quené wijst een vergelijking met die periode als nostalgisch van de hand. Er hebben sindsdien allerlei maatschappelijke ontwikkelingen plaatsgevonden die de economische orde en haar instituties diepgaand hebben beïnvloed, zoals de internationalisering, het verminderde vertrouwen in de macro-economie, de opkomst van nieuwe overleg- en besluitvormingscircuits, de decentralisatie en de toegenomen betekenis van het lokale bestuur. De institutionele arrangementen van de verzorgingsstaat moeten daaraan worden aangepast. Het is zaak nu tot een eigentijds antwoord te komen op de vraag hoe in de jaren negentig economische groei en werkgelegenheid kunnen worden georganiseerd, hoe de lusten en lasten worden verdeeld en hoe op nieuwe uitdagingen, bij voorbeeld op het gebied van het milieu en de Europese eenwording, wordt gereageerd.

Een belangrijk thema daarbij is dat van de sociale zekerheid. De bodemvoorziening die Drees in 1947 met de Noodwet ouderdomsvoorziening legde, is in de decennia daarna uitgebouwd tot een bouwwerk van zodanige omvang dat het in de jaren tachtig niet in stand te houden bleek. In het kader van de stelselherziening sociale zekerheid zijn vervolgens vrijwel alle inkomensbestanddelen boven het sociale minimum weggeknipt. Is het stelsel hiermee voldoende getrimd om de koppeling tussen lonen en uitkeringen te herstellen zonder opnieuw op onoverkomelijke financieringsproblemen te stuiten als de conjunctuur tegenzit? Dat is de vraag waar de politieke partijen voor staan nu de verkiezingsprogramma's worden vastgesteld. Daarnaast is de vraag actueel of niet eenvoudiger een algemeen basisinkomen kan worden ingevoerd. Volgens Pierik in deze *ESB* is dit alternatief vooralsnog onbetaalbaar, terwijl het bovendien onaantrekkelijke neven-effecten heeft. Het basisinkomen zou overigens ook niet passen in de filosofie van Drees, die niet alleen uiterste soberheid met het geld van anderen bepleitte, maar ook het verrichten van arbeid als een hoge maatschappelijke plicht en een persoonlijke levensvervulling zag. Wat dat betreft past het door de PvdA gelanceerde plan om de sociale zekerheid om te vormen naar Zweeds model, d.w.z. hogere eisen te stellen aan werklozen om zich om te scholen of een maatschappelijk nuttige functie te vervullen, maar daartegenover ook garanties te bieden op een baan, veel meer in de socialistische traditie.

Ten slotte heeft Drees ook indruk gemaakt door de manier waarop hij de rol van politiek leider en de functie van minister-president vervulde. Niet op basis van politieke bevoegdheid maar als krachtig bestuurder die ook zijn tegenstanders ontzag en vertrouwen inboezemde, wist hij in de periode van wederopbouw gedurende tien jaar kabinetten op brede politieke grondslag in stand te houden. Hem werd echter ook verweten dat hij een regent was die zich te weinig aan het parlement gelegen liet liggen. De discussie over de rol van de minister-president in de vorming van het regeringsbeleid en de verhouding met de volksvertegenwoordiging is onlangs weer actueel geworden door het conflict tussen premier Lubbers en de Tweede-Kamerfractie van de VVD. In deze *ESB* gaat Hoekstra nader op dit onderwerp in. Een vergelijking met de periode-Drees is daarnaast actueel omdat de vorming van een 'brede' coalitie PvdA-CDA na de verkiezingen zeker niet uitgesloten is. Veel CDA-ers en VVD-ers denken weliswaar nog met gemengde gevoelens terug aan het tijdperk-Den Uyl toen politieke bevoegdheid bij de PvdA hoger scoorde dan bestuurlijke vaardigheid. Die polarisatie-tactiek werd ook door Drees als een tragische vergissing beschouwd en leidde mede tot zijn dramatische stap om in 1971 het lidmaatschap op te zeggen van de partij waaraan hij zo lang leiding had gegeven. De veel minder polariserende opstelling van de PvdA nu onder leiding van Kok lijkt er op te wijzen dat de partij wat dit betreft weer een stukje is opgeschoven in de richting van Drees.

Historische vergelijkingen gaan altijd mank. De omstandigheden nu zijn heel anders dan veertig jaar geleden. Dat neemt niet weg dat het erfgoed van Drees elementen bevat die ook nu nog hun waarde kunnen bewijzen. Dat geldt voor het overleg tussen overheid en sociale partners over het sociaal-economische beleid, het geldt voor de vormgeving van het stelsel van sociale zekerheid en het zou kunnen gelden voor de vorming van een nieuwe 'rooms-rode' coalitie die op basis van een brede meerderheid in het parlement nieuwe beleidsrichtingen zou kunnen inslaan om een antwoord te vinden op de vragen van deze tijd.

L. van der Geest